

niso bila nenavadna, saj so mnogi zapisovalci verjeli, da s svojim delom starodavnim besedilom »vračajo« njihov »prvotni« pomen; medtem so nevede ustvarili povsem nova (Sabina Magliocco, Book Review: The New Edition of Leland's Aradia. *Pomegranate: The International Journal of Pagan Studies* 13/9, 56). V tem znanstvenem kontekstu lahko razumemo tudi pisanja Pavla Medveščka – ne kot ponarejevalca in izumitelja, temveč zbiratelja gradiva, s svojimi lastnimi prepričanji, motivi in predsodki. V pisanjih bi bile vsekakor dobrodošle analogije in omembe, ki primarno ne spadajo »v kalup« (če izkoristimo zgoraj citirano recenzijo, so to lahko že pisanja Charlesa G. Lelanda). Nadaljnje, v znanstvenem zborniku sta prispevka s področja geomantije moteča in se kažeta kot želja po povezovanju vzporednih, med seboj oddaljenih svetov religije in (alternativne) znanosti (razmerje je tudi večkrat naslovljeno v posamičnih prispevkih). Navkljub pomanjkljivostim je zbornik dobrodošlo in zanimivo čtivo v študijah Medveščkovega staroverstva in tudi njegovih sodobnih interpretacijah.

Manca Račič, Cerklje ob Krki

SUZANA MARJANIĆ I ROSANA RATKOVIĆ (UR.), MAČKOZBORNIK: OD BASTET DO CATWOMAN. ZAGREB: NAKLADA JESENSKI I TURK KULTURNO INFORMATIVNI CENTAR, 2022, 887 STRANA.

Dugo očekivani *Mačkozbornik* konačno je ugledao svetlost dana oktobra 2022. godine, sedam godina nakon što je ova priča započeta. Istoričarka umetnosti Rosana Ratković udružila je snage s folkloristkinjom Suzanom Marjanić, koja se već dokazala na polju kulturne i kritičke animalistike. Njihov zamašni poduhvat rezultirao je svojevrsnim omažom životinji koja je oduvek deo života ljudi. Po sopstvenom priznanju urednica, njihov entuzijazam je podstaknut, pre svega, ljubavlju prema ovom, najpopularnijem (tzv.) kućnom ljubimcu, koji je prošao istorijski put „od sakralizacije preko demonizacije do petišizma” (30). Sam podnaslov *Mačkozbornika* – „od Bastet do Catwoman” otkriva širinu i kompleksnost obrađenih tema, što je sasvim u skladu s definicijom da kulturna animalistika proučava ulogu „životinja u cjelokupnoj materijalnoj i duhovnoj kulturi čovječanstva” (26). Na poziv se odazvao impozantan broj mačkoautora različitih profila, čemu svedoči i opsežnost zbornika od bezmalo 900 strana, deset poglavlja/temata u koja je razvrstano gotovo 60 priloga, uključujući i dva predgovora. Radovi razmatraju simboliku mačke u svim segmentima ljudskog življenja, promišljanja i delanja. Ne smeju se zanemariti ni ilustracije, koje ovu mačkotematiku dočaravaju, upotpunjuju, objašnjavaju i ulepšavaju.

Prvo poglavlje *Mačkozbornika* („Mačjih devet života – Suživot i zooetika”) otkriva život mačke u realnom ljudskom okruženju. Tu su sakupljene tople, ljudsko-mačje pripovedi o uzajamnoj zahvalnosti, razumevanju, ali i o neminovnim nesporazumima, koji

su najčešće rezultat (ljudskog) antropocentričnog pogleda na svet. Priča Ljiljane Horvat Komerički o sigurnom i udobnom domu za mačke otvara zbornik, ali bi mogla stajati i na njegovom kraju, kao opomena svima koji olako prihvataju ljubimce, da bi ih se potom još lakše odrekli. Jer, kakav god čovek bio prema njima, mačke, poput onih zvanih „Nikadnerecinemogu” u priči Karmen Turčinov, ipak uz njega instiktivno nalaze sigurnost i beg od beznađa. Štaviše, one „komuniciraju i zahvalnošću, prepoznajući ljude po njihovim individualnim osobinama” (64). Bruno Beljak dopunjuje ovo izlaganje zaključkom da je mačka „zamijenila svoju divlju slobodu, prepustivši se čovjeku u zamjenu za sigurnost i redovit obrok” (105). Autor poredi urbane s ruralnim mačkama. Mačke u gradovima jesu stekle udobnost u stanovima, ali su zauzvrat izgubile svoju prirodnu ulogu predatora. S druge strane, mačke u seoskim sredinama uglavnom su zadržale svoju etno ulogu, budući da „čovjek drži mačku u svojoj blizini, zbog njezinih etnomedicinskih vještina” koje su mu neophodne za preživljavanje (103). Josip Zanki u „Mačkama i razbijanju astralnih larvi”, prepliće sopstvena iskustva života s mačkama, s ezoterijskim narativima o staroegipatskim mačkama, koje su produkt genetskog inženjeringa. Temat zatvara Nikica Prvanović Babić pregledom mačje simbolike kroz istoriju i različite kulture, dopunjujući je korisnim, praktičnim mačko-prilogom iz veterinarske prakse.

Književnici rado uzimaju mačku za temu svog pisanja i o tome svedoči drugo poglavlje – „Mačak kod Tiffanyja”. Vinko Grubišić pokazuje kako je mačka postala oružje kojim, Baudelaire u pesmama, a Ionesco u dramama, vrše svoje „oponiranje suvremenicima, otpor jeziku, suprotstavljanje

svakodnevnim okolnostima i *takorekuć* sveukupnosti života” (151). I Virginija Woolf obilato koristi simboliku ove životinje, a Monika Bregović se usredsređuje na njen esej „Vlastita soba”. Bezrepa mačka spisateljici služi da ukaže na problematiku podređenog i pasivnog položaja žena u patrijarhalnim društvima. Lidija Delić u glavnoj junakinji romana *Časovi radosti* Vladana Matijevića, kao i u „belešci” na njegovom kraju, pronalazi „prepoznatljivu ’psihološku’ platformu preuzetu iz književne i folklorne imagologije o mačkama, eksplicitno je markirajući kao prostor projekcije pripovedačevih (sopstvenih) želja i motivacije za pisanje ovog romana” (170). Anica Vlašić-Anić skreće pažnju na *kaleidoskopično* nizanje doslovnih, konotativnih i figurativnih značenja reči u poeziji Daniila Harmsa, koje nas, u novim „kombinacijama metamačko-foričnih višesmislenosti, asocijativnosti i aluzivnosti – bespoštedno ’o/rašćaravaju” (189). Bestijarska ikonografija, koju razmatra Petra Pugar, našla se i u središtu *Kronika iz Narnije*, a C. S. Lewisu je poslužila da u liku lava Aslana spoji fantastiku s alegorijom Boga. Na kraju ovog poglavlja dočekuje nas Bernard Jan sa svojom potresnom ispovešću o *Svijetu bez boja*, koji nastaje onog trenutka kada nestane njegovog prijatelja, mačka Marcela.

Poglavlje „Mačak u čizmama”, razmatra mačku kao junaka narativa od (narodne) „bajke do suvremene dječje književnosti”. Nada Kujundžić detaljno analizira žanrovske mačko-transformacije u zbirci *Kinder- und Hausmärchen* braće Grimm, kao i u njenim različitim izdanjima. Barbara Pleić Tomić razotkriva tamnu stranu poznatog dečijeg klasika Ele Peroci, tako da Maca Papučarica pred našim očima postaje lik iz žanra psihološke i mitološke strave i užasa, brišući uzgred i zamisao majčinstva

kao „ideala bezuvjetne, neproblematične i neproblematizirane ljubavi i požrtvornosti” (269). Ljubica Matek nas podseća na zdušna nastojanja T. S. Eliota da svojim pesmama podstakne čitaoca na humaniji odnos prema ne-ljudskim bićima i njihovim jednako vrednim životima, prepoznajući u stavovima tog zagovornika mačjeg identiteta, vesnika kasnijeg bioetičkog egalitarizma. I James Joyce je upotrebio animalističke elemente u svojoj knjizi *Mačak i vrug* kako bi, ističe Martina Jurišić, dao „subverzivnu kritiku društva uobličenu u diskurs dječje književnosti” (299).

Slikom mačke u likovnoj i u drugim vizuelnim umetnostima bavi se poglavlje „Mačje oči”. Temat otvara Dajana Vlasisavljević svojim opsežnim, simboličko-ikonografskim i stilsko-morfološkim istraživanjima motiva mačke u hrvatskoj likovnoj umetnosti od 19. veka, koja otkrivaju postojani dualistički odnos čoveka prema ovoj životinji, od obožavanja do sotoniziranja. I Silva Kalčić i Leopold Rupnik u svojim se radovima osvrću na *Olimpiju* Édouarda Maneta. Kalčićeva razmatra primere interpretacije i remedijalizacije kontroverznog umetničkog klasika u modernoj i savremenoj umetnosti, na kojima možemo pratiti smenjivanje perspektiva sveta i čoveka u njemu, dok Rupnik iznalazi nove aspekte gledanja, zadirući u feminističke kulturnoanimalističke interpretacije mačije simbolike. Koncept Deleuzeovog i Guattarijevog trijadnog životinjstva preispituje Suzana Marjanić, i to na primeru video instalacija konceptualne umetnice Carolee Schneemann. *Mačkozbornik* ima i svog nakostrešenog mačka u linorezu, a priču o njemu Anđelko Mrkonjić spaja s toplom pričom o osiječkoj mačkozaštitnici – Mačkamami.

Dva rada u poglavlju „Ljudi-mačke” referišu na filmske mačke. Jela Sabljic Vujica

ovu životinju smatra metaforom poezije, ali se ipak fokusira na mačku u romanu koji je ujedno i predložak za film *Le Chat* Pierrea Granier-Deferrea. Tu *an unremarkable cat* „postaje i simbol i stvarnost, i sredstvo i pokretač značenjske emancipacije, samo biće ljudske tragedije” (375). Tomislav Oroz analizira zapadnjačku animalizovanu i demonizovanu recepciju Balkana u filmovima *Ljudi mačke* i *Prokletstvo ljudi mačaka* iz četrdesetih godina prošlog veka, kao i kasnije odgovore iz „domaće” perspektive u raznovrsnim izričajima popularne kulture” (411).

Upravo je popularna kultura područje u kom inspiraciju traže autori šestog poglavlja *Mačkozbornika*, nazvanog po možda najpoznatijoj pop-mački – „Hello Kitty”. Stripovska Catwoman je zanimljiva Koraljki Meštrović, koja kroz prizmu rata mačke i miša razmatra rat polova, uz sve potencijalne „seksualne, rasne, rodne i političke konotacije” (429). I Igor Gajin Catwoman vidi kao žarišni simbol različitih projekcija, pogodan za raščlanjivanje stereotipa o ženama (i) mačkama. Poznati *anime* serijal *Mononoke*, Mileni Benini služi kao potka za poređenje uobičajenih mitoloških uloga mačke u japanskom mitu/tradiciji i fantastičnih mačaka, koje su potrebne da bi ženama-žrtvama omogućile da se izbore za pravdu. Marina Tkalčić i Vanesa Varga opominju na važnost rada društava za zaštitu životinja, čiji se aktivisti dovijaju na različite načine da ljude zainteresuju za spasavanje unesrećenih životinja. Jedan od efektnih načina je postavljanje duhovitih fotografija antropomorfiziranih životinja na društvene mreže. Mačka u muzici je zainteresovala Borisa Becka, te on traga za otelotvorenjima mačijeg imaginarijuma u ljubavnoj i verskoj tematici muzike Nicka Cavea, dok Mirta Jurilj istražuje mačku kao

temu, ali i „saradnicu”, u kompozitorskom radu kroz istoriju muzike od baroka, preko impresionizma i romantizma, do Freddieja Mercuryja.

Sedmo poglavlje, „Cerigradska mačka”, daje raznolike prikaze mačke u „kulturi i kulturalnim istraživanjima”. Dina Pokrajac preuzima zadatak da nam razotkrije strašnu tajnu „nacerene mačke”. Rosana Ratković nam približava simboliku mačke u islamskoj kulturi, od brojnih predanja o Poslaniku Muhammedu, gde je mačka pomoćnik i prijatelj, do stihovnih i proznih narativa sufijskih pesnika, kojima se izražava ljubav prema mačkama. Esej kojim se kroz lična iskustva života s mačkama, prvo razbijaju predrasude o ovim životinjama, a onda sve podiže i na višu razinu, te se zadire u najdublje hrišćanske tajne, izašao je iz pera Željke Bišćan. Tumačeći nedostatak stida kod mačke koja golog Derridu gleda kako se kupa, Žarko Paić pronalazi „uvjet mogućnosti drukčijeg odnosa između srodnih bića”, čime se pokušava stati na put antropocentričnoj poziciji humanističke tradicije, (neizlečivo) konfrotirane animalnosti. Predrag Krstić podseća da Derrida nije jedini filozof ogoljen pred svevidećim „mačijim okom”, a Snježana Zorić se nadovezuje na to, poredeći Derridinu humanizaciju životinje s Agambenovom animalizacijom čoveka, uz zaključak da „Dalaj Lamina mačka pokazuje nepostojanje ovakve diferencijacije u buddhističkom kontekstu” (653). Vanja Maganjić se uhvatila u koštac s teško izvršivim zadatkom pronalaženja početaka mačko-ljudskog suživota, stavljajući u fokus mitologiju, prevashodno mačkoglavu boginju Bastet. Mačija gipkost i elegancija navela je ljude da oponašaju njene pokrete u raznim (telesnim) vežbama, poput one u hatha jogi, pa sve do scenskih umetnosti, a o tome piše Josipa Bubaš.

Mačkolingvistička problematika u poglavlju „Mačji kašalj” sagledava se u brojnim frazemima, koje je, uz pomoć svojih studenata, Mira Menac-Mihalić pronašla u hrvatskim lokalnim govorima. Luka Velić je dokazao da je moguće porediti ljudski i mačiji jezik, odlučivši se „na davanje primjera mjaukanja i na kratku analizu primjera ljudsko-mačjega međudjelovanja odnosno jezičnoga razumijevanja” (722).

Kroz svoju dugu zajedničku istoriju života s mačkama, razvijana je simbolika ove životinje u etnotradiciji. Upravo je to tema devetog poglavlja *Mačkozbornika* – „Povući mačka za rep”. Aleksandr V. Gura razmatra mačiju simboliku u širim okvirima slovenske etnotradicije, dokazujući da je mačka predstavljena u gotovo svim folklornim žanrovima. Slovenskim kontekstom se bavi i Biljana Sikimić, usredsređujući se na još jedno poređenje žene i mačke, i to na primeru motiva „mačke kradljivice”, tj. tradicionalnog odnosa prema hrani za ljude i onoj namenjenoj/zabranjenoj mačkama. Iryna Oğijenko proučava bogatu ukrajinsku folklornu sliku sveta u prikupljenim legendama i predanjima o poreklu i osobinama mačke. Folklornim verovanjima iste tradicije bavi se i Dariya Pavlešen, uočavajući njihove transformacije iz usmene u pisanu književnost, čime mačka, od klasičnog frazeološkog, postaje savremeni književni junak. Odgovor na pitanje da li je mačka božansko biće daje Ivica Kipre zaključujući da se njena uloga kreće od „zoomorfnog supstituta praslavenskog gromovnikovog oponenta” do životinjskog odrugotvorenja htonskog i „plodotvornog duha Majke zemlje” (813). U ovaj temat je uvršten i dragoceni etnološki zapis o mačkama iz monografije *Priroda u verovanju i predanju našega naroda II* (1958) Tihomira R. Đorđevića.

Poslednje, deseto poglavlje, „Mačji post scriptum”, čitaoca vraća svakodnevicu, u kojoj ljudi i mačke dele dobro i zlo. Započinje intervjuom snimljenim u tematskom kafiću *Cat Caffè* u Zagrebu, u kom se ljudi s mačkama mogu družiti ili među njima uživati, a gde se svakako o njima može mnogo naučiti. Dunja Knebl staru hrvatsku baladu „Sveča dogorijeva”, u kojoj je mačak u ulozi junakovog (čudesnog) pomagača, interpretativno vizualizira pričom o dva crna mačka. Zvezdana Jembrih ovom sveobuhvatom mačkoistraživanju doprinosi prikupljenim zagorskim izrekama o mačkama. Frane Rogić daje još jednu ispovest o životu s mačkom, i to onom jednookom, koja je usvojila ljude i prostor, te njima vlada po sopstvenom nahođenju.

I pesnička promišljanja su našla svoje mesto u *Mačkozborniku*. „Mačke su zlokobna djeca mjeseca”, umuje Vladimir Dodig Trokut. I to one mačke koje „Pjevaju pjesmu vječnih promjena. Prate tragove, vrebaju. Spremne za skok nepogrešiva čula. [...] Noć se priljubila uz njihovo sviloliko krzno. Motre neku nadolazeću slutnju...” (877–878). A da svi znamo mačiji jezik, razumeli bismo da nam ona kaže: „Tu kandžom prčkam ja! Čuješ? Moj život / Nehajno koristim po potrebi. Kradem / Ti san po potrebi i bacam stvari, zabavljaj me!” (Sanjin Sorel, 879). Nikša Marinović stavlja uskličnik na celu ovu priču. Vagali smo, vagali i zaključili: „*Moj prinče Žulijan / Mi smo društvo priroda / Složna braća / Yin i Yang*“ (884).

Kako i dolikuje posle ovolikog učenja, valjalo bi doznati koliko smo zapravo naučili. Zato *Mačkozbornik* zaključuje zanimljivi „Mačkokviz”, koji čitaocu služi da proveriti svoje znanje o mačkama, značajno obogaćeno čitanjem ove dragocene riznice mačkoradova.

Mačkopriču možemo zaključiti rezimeom Lidije Delić: „U rasponu od divinizovane životinje (Egipat), inkarnacije predaka (Čajkanović 1994/5: 99) i oličenja bogatstva (feng šui), do 'crne', koja preseca srećne puteve i prati srednjovekovno i ino veštičarenje, mačka nije izuzetak. Nema, međutim, mnogo simbola koji su u toj meri postali 'roršahova mrlja' ljudske vrste i koji su u toj meri razigrali ljudsku maštu na planu psihološke projekcije poput simbola mačke, ni u folklornoj ni u popularnoj kulturi: lenja, mudra (Garfield), hitra, spretna, gipka, samostalna (Cat Claw), radoznala (*curiosity killed the cat*), sebična, umiljata, čista, lukava, tajanstvena, oprezna, neoprezna ('devet života'), opasna, nelojalna, neosvojiva, sklona igri... Svako navođenje ovog tipa neminovno je osuđeno na nepotpunost, tim pre što i polna diferencijacija ('mačak'/'macan') ima udela u sveukupnom imaginativnom skoruu.” (170)

Čitaocu, na kraju, preostaje samo da se nada nekom budućem *Psozborniku*, *Pticozborniku*, *Konjozborniku* itd. (iako, moram priznati, ovi naslovi uopšte ne zvuče tako logično kao: *Mačkozbornik*). Potrebno je (samo) da se nađu tako uporne i posvećene urednice kakve su mačkoSuzana i mačkoRosana. Veliko hvala!

Danijela Vasić, Beograd